

TMAŇ, okr. Beroun, Středočeský kraj

Pravěké hradiště Kotýz a blízké jeskyně s paleolitickým osídlením

13000–10000 př. Kr., 800–500 př. Kr., 9. století

Význam: Pravěké hradiště v malebné krajině Českého krasu; nejznámější jeskynní komplex s archeologickými nálezy v Čechách.

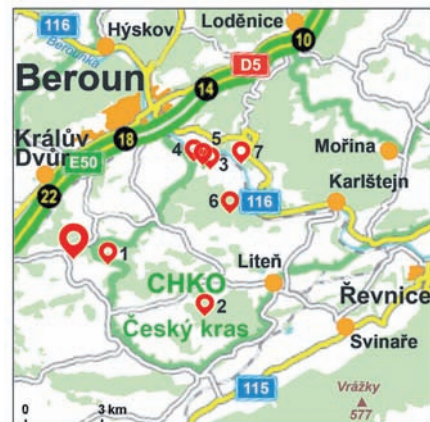
Historie: *Hradiště Kotýz byl v 19. století přičítán velký historický význam. Jeho neslovansky znějící jméno budilo pozornost romanticky orientovaných badatelů a historických nadšenců, kteří jej ztotožňovali s keltskou bohyní Kotys (galskou Eponou), vyobrazovanou zpravidla na koni. Tyto domněnky zdánlivě podporoval i název celého skalního masivu „Zlatý kůň“, který také inspiroval dnešní logo Koněpruských jeskyní – keltskou minci s jezdkyň. Pod vlivem podobných romantických představ byl z oblasti Zlatého koně přivezen jeden ze základních kamenů Národního divadla v Praze, a proto je vrch Kotýz vyobrazen ve své původní

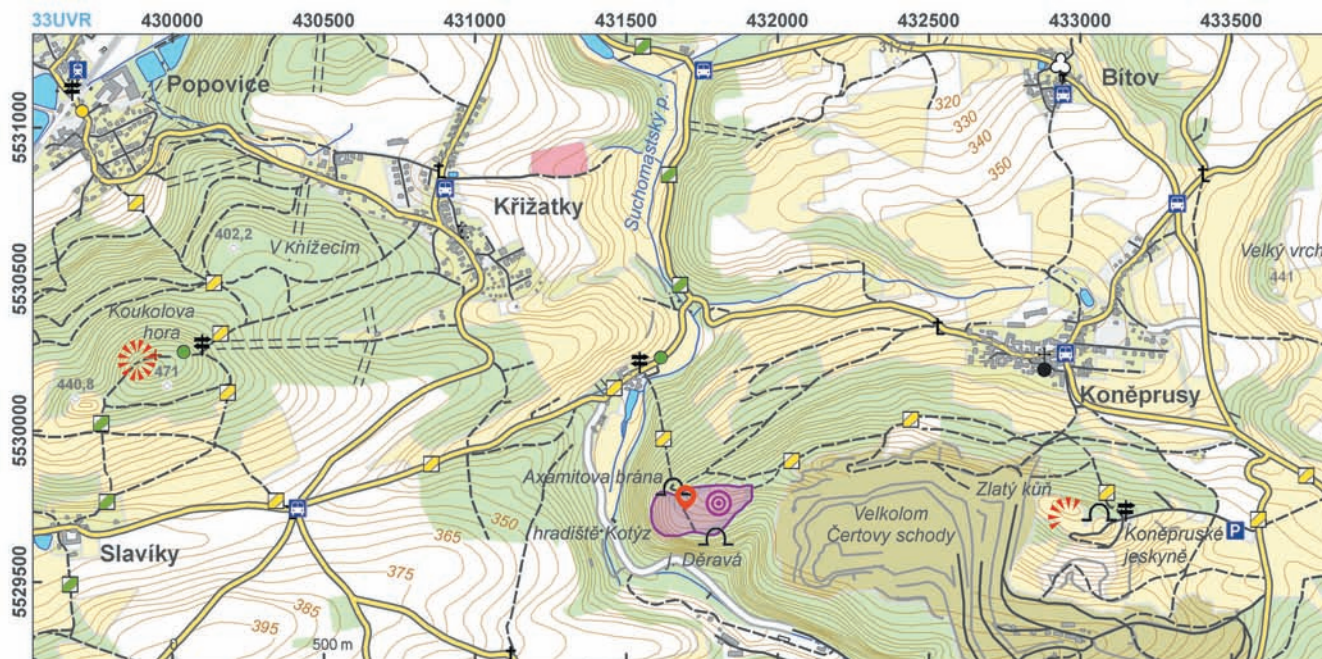
podobě ve foyer první galerie. Název Kotýz však s dobou laténskou, spojenou s keltským etnikem, nespíše vůbec nesouvisí – začal se používat až v 19. století a do té doby byla lokalita známa pod německým názvem *Tugberg*.

První *archeologické výzkumy na Kotýzu proběhly už ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století. Stopy osídlení vrchu pocházejí z doby bronzové, doby halštatské a raného středověku (9. století). Lepšímu dochování archeologických struktur zabránila eroze vrcholové plošiny, která odnesla většinu povrchových vrstev; známy jsou tak spíše ojedinělé nálezy keramiky, patřící jednotlivým obdobím osídlení z pravěku a raného středověku. Dochované opevnění nebylo dosud podrobeno archeologickému výzkumu, a proto zatím nelze určit, v jakém období byl areál ohrazen.

↑ Skalní útvar Axamitova brána. Foto Z. Kačerová, 2014.

□ Plán lokality A. Danielisová.

Od 20. let minulého století zkoumali archeologové také jeskyně na skalnatých srázích Kotýzu, v nichž byly nalezeny unikátní doklady z období mladšího paleolitu, neolitu, eneolitu, doby bronzové a železné.

Popis: Vrcholová planina vrchu Kotýz dosahuje nadmořské výšky 360–412 m. Hradiště se nachází zhruba kilometr od obce Koněprusy, v západní polovině hřbetu zvaného Zlatý kůň, na jehož druhé straně jsou známé Koněpruské jeskyně, nejrozsáhlejší a nejznámější jeskynní komplex Českého krasu.

Až do konce druhé světové války se v okolí Kotýzu rozkládaly pastviny pro dobytek, dnes je lokalita zalesněna nepůvodními druhy dřevin. Velmi ji poznamenala také těžba vápence, která částečně narušila nepřístupněj-

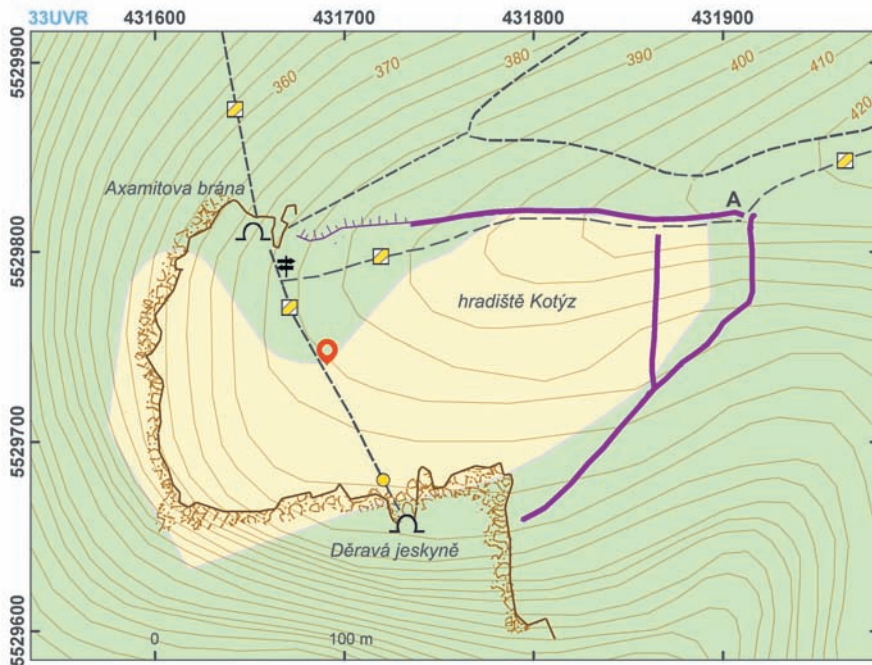
ší jižní svah. Největší krajinné změny souvisejí s dnešním provozem Velkolomu Čertovy schody.

Obvodové opevnění hradiště nebylo postaveno na jižní a západní straně, kde ční strmé vápencové skály, vymodelované Suchomastským potokem. Na severu je fortifikace kvůli skalním srázům také spíše symbolická a probíhá po vrcholu hřbetu. *Valy vypadají jako nasypané z volných kamenů a místy jsou v terénu huře znatelné. Vstup do hradiště (A) je patrný na východě, přičemž jej chrání dva příčné valy, oddělující západní část masivu od zbytku hřbetu Zlatého koně. Na této straně jsou valy nejlépe viditelné. Jejich dochovaná výška přesahuje 2 m u vnitřního a 1 m u vnějšího valu, šířka je 5–7 m, respektive 4–5 m. Vnitřní val byl podle zřetelného napojení začleněn do areálu až

později. Opevněná plocha dosahuje asi 5 ha, hradiště tedy patří spíše k menším. Dochovaná délka opevnění činí 430 m u vnějšího a 110 m u vnitřního valu.

Na nejsevernějším okraji plošiny se nachází jeskyně s propadlým stropem, která vytvořila pozoruhodný krasový útvar známý pod názvem Zlatá nebo Axamitova brána (na počest archeologa J. Axamita, který zde ve 20. letech prováděl výzkumy). Jde o torzo jeskyně nebo o skalní puklinu, ze které zbyl po propadu stropu pouze skalní most. Pod ním lze projít na dno propasti a dále do nitra skalního masivu Zlatého koně. Během výzkumů zde byl (byť možná v druhotné poloze) nalezen archeologický materiál z doby halštatské.

Na jihovýchodní straně skalnatých srázů Kotýzu se nachází výrazný por-

tál Děravé jeskyně, spíše jen hlubšího výklenku o rozměrech 7 × 3 m. Její název se odvozuje od otvoru, resp. krátkého skalního komínu ve stropě. Jeskyni zkoumal ve 20. letech opět J. Axamit a poté v 50. letech F. Prošek. Osídlena byla poprvé v mladším paleolitu (přesněji magdalénieniu), z nějž pochází unikátní nález břídlíkové destičky s rytinou kozorožce. Podobných destiček se na lokalitě našlo více a asi dvacet z nich neslo známky rytí. S paleolitickým osídlením jeskyně souvisela také dvě zahlobbená ohniště a nízká zídka z menších kamenů u vchodu, možná součást přístřešku. Další doklady užití daného místa pocházejí z neolitu, doby halštatské, středověku a novověku.

Východně od Děravé jeskyně v poloze V Pekle je situována jeskyně Tří volů, ze které dnes zbyl jen malý

skalní oblouk a další malé skalní pukliny. V nich byly zachyceny stopy osídlení (nebo občasného využití) z pozdního paleolitu, neolitu, eneolitu a doby bronzové. Ve skalách nad lomem Čertovy schody prozkoumalo v 80. letech berounské muzeum další jeskyni, zvanou Dolní. Podobně jako u předchozích se její využívání *datuje do neolitu, eneolitu a doby laténské.

Sousední komplex podzemních domů a chodeb Koněpruských jeskyní dosahuje až 2 km a rozkládá se celkem ve třech patrech o celkové hloubce 70 m. I odsud pocházejí archeologické nálezy, především lidské a zvířecí pozůstatky z období magdalénieniu. V tzv. Proškově domě ve středním patře jeskynního komplexu pod krasovým komínem byly v suti objeveny kosti dospělé ženy, kamenné a kostěné nástroje a kosti hyeny, jes-

kynního medvěda, koně, tura, soba a jelena. Mohlo jít o původní hrob uložený do skalního komína a vybavený kostěnými a kamennými nástroji. Zvířecí kosti z okolí tak mohly sloužit jako přidavné obětiny zemřelé, nebo se jednalo o uhynulá zvířata, jejichž kosti se propadly do nitra jeskyně. V horním patře Koněpruských jeskyní byla v jedné z chodeb prozkoumána plně vybavená penězokazecká dílna z 15. století, ve které byly raženy pražské haléře. [ad]

Literatura: Jelínek 1881; Axamit 1927; Sklenář 1975; Stolz – Matoušek 2006.

Navigační bod: N 49°54'58.14", E 14°02'54.41" (střed hradiště Kotýz).

Přístup: Z parkoviště u Koněpruských jeskyní po žluté turistické značce přes rozcestník „Koněpruské jeskyně“ k rozcestníku „Jelínkův most“ na hradišti Kotýz.

Rizika: Hradiště je přístupné celý rok, ale v zimních měsících může být

terén namrzlý, v jarních a podzimních zase blátivý a kluzký.

Okolí: [1] Koněprusy (BE), Koněpruské jeskyně: N 49°54'57.59", E 14°04'06.13" (1,5 km).

[2] Vinařice u Suchomast (BE), kulturní areál doby halštatské na vrchu Bacín: N 49°53'48.01", E 14°06'11.63" (4,5 km).

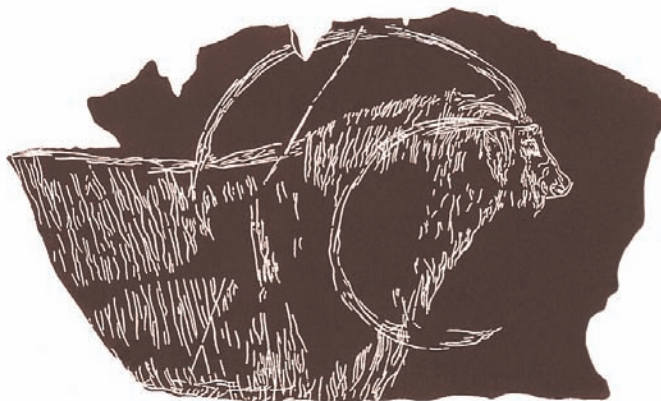
[3] Tetín u Berouna (BE), jeskyně Martina: N 49°56'32.43", E 14°06'34.17" (5,3 km).

[4] Tetín u Berouna (BE), raně středověké hradiště Tetín: N 49°56'56.95", E 14°06'09.78" (5,4 km).

[5] Tetín u Berouna (BE), hrad Tetín: N 49°57'00.70", E 14°06'23.70" (5,7 km).

[6] →Tetín u Berouna (BE), jeskyně Koda, využívaná od paleolitu do novověku (5,5 km).

[7] Hostim u Berouna (BE), hradiště Kozel: N 49°57'04.13", E 14°07'38.42" (6,9 km).

↑ Pohled na hradiště Kotýz od západu. Podle [www_Tmaň 2](#).

↗ Rytina kozorožce z Děravé jeskyně z období mladšího paleolitu (magdalénieny). Podle Matoušek a kol. 2005.

→ Val hradiště Kotýz zevnitř areálu. Foto Z. Kačero-
vá, 2014.

Σ Děravá jeskyně. Podle [www_Tmaň 1](#).

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Číšecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.